

بسم الله الرحمن الرحيم

گفتمان حقوق بشر برای همه

چاپ دوم

به انضمام:

- اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر
- میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی
- میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
- اعلامیه‌ی هزاره‌ی ملل متحد

فرشید هکی

کارشناس ارشد حقوق بشر و

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی و تحلیل سیستم‌های اقتصادی

مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی

تهران - ۱۳۹۱

سرشناسه	: هکی، فرشید، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: گفتمان حقوق بشر برای همه به انضمام اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر .../فرشید هکی.
مشخصات نشر	: تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۸۹
مشخصات ظاهری	: ۳۹۶ص. چاپ دوم
فروست	: حقوق بشر و بشردوستانه: ۱۲.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۸۲۰۰-۵۰-۸
یادداشت	: ص.ع. به انگلیسی: Farshid Hakki . The discourse of human rights for all.
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۳۸۳-۳۹۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: حقوق بشر
رده‌بندی کنگره	: JC۵۷۱/۸۸گ۷ ۱۳۸۹
رده‌بندی دیویی	: ۳۲۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۰۸۸۱۳۳

عنوان : **گفتمان حقوق بشر برای همه**

مؤلف : **فرشید هکی**

ناشر : **مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش**

نوبت چاپ : **دوم**

نوبت ویرایش: **اول**

تاریخ چاپ : **۱۳۹۱**

شمارگان : **۱۰۰۰ نسخه**

شابک : **۹۷۸-۹۶۴-۸۲۰۰-۵۰-۸**

قیمت : **۱۲۰,۰۰۰ ریال**

حق هرگونه چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

سخن ناشر

در دومین کنفرانس جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۹۳ در وین، هنگامی که آقای بطروس غالی دبیرکل وقت سازمان ملل متحد حقوق بشر را زبان مشترک جامعه‌ی بشری قلمداد کرد، مقصودش آن بود که تکلم به این زبان و برقراری رابطه با آن مستلزم «آموزش حقوق بشر» است. نام‌گذاری یک دهه (۲۰۰۵-۱۹۹۵) به عنوان دهه آموزش حقوق بشر توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد گویای اهمیتی است که در این زمان و این جهان، آموزش حقوق بشر دارد. حقوق بشر، حقوق تمام آدمیزادگان است با هر نژاد و جنسیتی، و با هر تابعیت و موقعیتی؛ و بنابراین تحقق و اجرای «حق آموزش حقوق بشر» مستلزم آن است که از یک سو در فرایند آموزش، افراد چون شهروندان جهانی مورد توجه قرار گیرند، و از سوی دیگر برای آموزش واقعی و مؤثر شهروندان موقعیت آن‌ها از هر جهت مورد توجه قرار گیرد تا راه نیل به اهداف آموزش حقوق بشر هموار شود.

اشاعه‌ی دانش حقوق بشر به زبانی ساده و قابل فهم برای عموم افراد یکی از راه‌های آموزش حقوق بشر به تمام شهروندان است. جناب آقای فرشید هکّی با درک این ضرورت و ویژگی میان رشته‌ای حقوق

بشر، با ارائه‌ی تحلیلی علمی، به تألیف کتاب «گفتمان حقوق بشر برای همه» مبادرت ورزیده است. انضمام اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸) و میثاق‌های ۱۹۶۶ و نیز اعلامیه‌ی هزاره‌ی سازمان ملل متحد به کتاب، آن را به مرجعی جامع و در عین حال روان، جهت آشنایی عموم با مباحث حقوق بشر مبدل ساخته است. مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش ضمن تبریک به مؤلف محترم، امیدوار است که با انتشار این کتاب بتواند در پژوهش و آموزش حقوق بشر به شهروندان و فرهنگ‌سازی در این حوزه‌ی مهم سهمیم باشد.

دکتر سیدقاسم زمانی

معاون پژوهشی

تقدیم به پدرم
مهندس مجتبیٰ هگی

فهرست اجمالی

مبحث مقدماتی (چکیده).....	۲۳
مبحث ۱ تعریف حقوق بشر.....	۲۷
مبحث ۲ مبانی اجتماعی.....	۲۹
مبحث ۳ منشور جهانی حقوق بشر.....	۳۷
مبحث ۴ نسل‌های حقوق بشر.....	۴۱
مبحث ۵ گفتمان منشور جهانی حقوق بشر.....	۴۵
مبحث ۶ مبانی فکری حقوق بشر.....	۷۱
مبحث ۷ جهان‌شمول بودن حقوق بشر.....	۱۰۱
مبحث ۸ حقوق و حمایت‌های خاص.....	۱۰۹
مبحث ۹ حقوق بشر دوستانه.....	۱۱۱
مبحث ۱۰ حقوق بشر و رواداری.....	۱۱۵
مبحث ۱۱ حقوق بشر و روانشناسی انسان‌گرا.....	۱۱۹
مبحث ۱۲ جامعه‌ی مدنی.....	۱۲۳
مبحث ۱۳ دموکراسی.....	۱۳۵
مبحث ۱۴ حکومت قانون و قانون‌گرایی.....	۱۵۱
مبحث ۱۵ انتخابات.....	۱۵۵

مبحث ۱۶	نافرمانی مدنی.....	۱۶۱
مبحث ۱۷	توسعه.....	۱۷۳
مبحث ۱۸	محیط زیست.....	۱۸۷
مبحث ۱۹	میراث مشترک بشریت.....	۱۹۷
مبحث ۲۰	صلح.....	۲۰۱
مبحث ۲۱	حقوق کار.....	۲۰۳
مبحث ۲۲	سازمان بین‌المللی کار.....	۲۱۱
مبحث ۲۳	حقوق تأمین اجتماعی.....	۲۱۹
مبحث ۲۴	توسعه‌ی انسانی.....	۲۲۵
مبحث ۲۵	دولت رفاه و اقتصاد کینزی.....	۲۳۷
مبحث ۲۶	حقوق بشر و سوسیالیسم.....	۲۴۵
مبحث ۲۷	حقوق بشر و نئولیبرالیسم.....	۲۵۷
مبحث ۲۸	حقوق بشر و اسلام.....	۲۷۷
مبحث ۲۹	نگرش سیستمی به حقوق بشر.....	۲۸۱
مبحث ۳۰	نتیجه: نظریه‌ی اقتصاد سیاسی حقوق بشر.....	۲۸۵
	نتیجه‌گیری پژوهش.....	۲۹۹
	ضمائم.....	۳۰۱
	نمایه.....	۳۷۹
	فهرست منابع.....	۳۸۳

فهرست تفصیلی

۵سخن ناشر.....
۹فهرست اجمالی.....
۱۱فهرست تفصیلی.....
۲۱پیشگفتار.....
۲۳مبحث مقدماتی (چکیده).....
۲۳بیان مسأله.....
۲۴هدف پژوهش.....
۲۴پرسش پژوهش.....
۲۴فرضیه‌ی پژوهش.....
۲۵روش تحقیق.....
۲۵نتیجه‌ی پژوهش.....
۲۵پیشنهادها.....
۲۷مبحث ۱ تعریف حقوق بشر.....

مبحث ۲	مبانی اجتماعی	۲۹
مبحث ۳	منشور جهانی حقوق بشر	۳۷
مبحث ۴	نسل‌های حقوق بشر	۴۱
مبحث ۵	گفتمان منشور جهانی حقوق بشر	۴۵
	مقدمه	۴۵
	۱. اصول و حق‌های پایه‌ای بشری	۴۶
	۱-۱. حق تعیین سرنوشت	۴۶
	۱-۲. کرامت (حیثیت) انسانی	۴۶
	۱-۳. اصل آزادی	۴۷
	۱-۴. اصل برابری (عدم تبعیض)	۵۰
	۱-۵. اصل برادری	۵۱
	۲. حقوق مدنی و سیاسی	۵۱
	۲-۱. حقوق و آزادی‌های شخصی	۵۲
	۲-۱-۱. حق زندگی (حیات)، آزادی و امنیت شخصی	۵۲
	الف) حق حیات	۵۲
	ب) آزادی شخصی	۵۲
	ج) امنیت شخصی	۵۲
	۲-۱-۲. نفی بردگی و بندگی	۵۳
	۲-۱-۳. ممنوعیت شکنجه و رفتارهای ضد انسانی	۵۳
	۲-۱-۴. شناسایی شخصیت حقوقی فرد در همه جا	۵۳
	۲-۱-۵. حق یکسان بودن در برابر قانون	۵۳

- ۲-۱-۶. حق بهره‌مندی از حمایت در برابر نقض حقوق انسانی ۵۴
- ۲-۱-۷. نفی توقیف، حبس یا تبعید (بدون مجوز قانونی) ۵۴
- ۲-۱-۸. حق بهره‌مندی از دادگستری مستقل و منصفانه ۵۴
- الف) اصل برائت ۵۴
- ب) اصل عطف بماسبق نشدن قوانین ۵۵
- ۲-۲. حقوق فرد در مناسباتش با گروه‌های اجتماعی و دنیای بیرونی ۵۶
- ۲-۲-۱. حق احترام به زندگی (حریم) خصوصی ۵۶
- ۲-۲-۲. حق آزادی رفت و آمد (تردد) و انتخاب اقامتگاه ۵۷
- ۲-۲-۳. حق پناهندگی ۵۷
- ۲-۲-۴. حق داشتن تابعیت ۵۸
- ۲-۲-۵. حقوق خانواده ۵۸
- ۲-۲-۶. حق مالکیت فردی و جمعی ۵۹
- ۲-۳. آزادی‌های فکری ۵۹
- ۲-۳-۱. آزادی‌های معنوی و دینی ۵۹
- ۲-۳-۲. حق آزادی عقیده، بیان و دستیابی آزادانه به اطلاعات ۵۹
- ۲-۴. حق بر آزادی‌های گروهی و سیاسی ۶۰
- ۲-۴-۱. حق بر آزادی‌های گروهی ۶۰
- الف) آزادی اجتماعات ۶۰
- ب) آزادی تشکل‌ها ۶۱
- ۲-۴-۲. حق بر آزادی و دموکراسی سیاسی ۶۱
۳. حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۶۲
- ۳-۱. حق بر داشتن حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۶۴

- ۳-۲. حق بر کار آزادانه و منصفانه ۶۵
- ۳-۳. حق بر مزد منصفانه ۶۵
- ۳-۴. حق بر آزادی اتحادیه و تشکل‌های کاری ۶۵
- ۳-۵. حق بر استراحت، فراغت و تفریح ۶۶
- ۳-۶. حق سطح زندگی مناسب (سلامتی، رفاه و تأمین اجتماعی) ۶۶
- ۳-۷. حق حمایت اجتماعی از مادران و کودکان ۶۶
- ۳-۸. حق آموزش و پرورش ۶۷
- ۳-۹. حقوق فرهنگی ۶۸
۴. محدودیت‌های حقوق بشر ۶۸
- مبحث ۶ مبانی فکری حقوق بشر ۷۱**
- درآمد ۷۱
۱. عدالت اجتماعی ۷۱
- ۱-۱. زیربنای اقتصادی بحث ۷۱
- ۱-۲. مکانیسم نظریه‌های عدالت ۷۳
- ۱-۳. عدالت بر مبنای عقلانیت تفاهمی و انصاف ۷۵
- ۱-۴. حقوق مبتنی بر واکنش به بی‌عدالتی ۸۰
۲. نظریه‌ی «از خود بیگانگی انسان» ۸۲
۳. نظریه‌ی فایده‌گرایی ۸۷
۴. نظریه‌ی قرارداد اجتماعی ۸۸
- ۴-۱. توماس هابز ۹۲
- ۴-۲. جان لاک ۹۳
- ۴-۳. ژان ژاک روسو ۹۴
- ۴-۴. ایمانوئل کانت ۹۵

فهرست	۱۵
۴-۵. جان راولز.....	۹۷
۴-۶. یورگن هابرماس.....	۹۹
مبحث ۷ جهان شمول بودن حقوق بشر.....	۱۰۱
مبحث ۸ حقوق و حمایت‌های خاص.....	۱۰۹
مبحث ۹ حقوق بشر دوستانه.....	۱۱۱
مبحث ۱۰ حقوق بشر و رواداری.....	۱۱۵
مبحث ۱۱ حقوق بشر و روانشناسی انسان‌گرا.....	۱۱۹
مبحث ۱۲ جامعه‌ی مدنی.....	۱۲۳
۱. جامعه‌ی مدنی به عنوان یک روش.....	۱۲۳
۲. مبانی.....	۱۲۳
۳. جامعه‌ی مدنی چیست؟.....	۱۲۴
۴. جامعه‌ی مدنی و حقوق بشر.....	۱۲۶
۵. جامعه‌ی مدنی و فرهنگ.....	۱۲۷
۶. جامعه‌ی مدنی و علم.....	۱۲۹
۷. جامعه‌ی مدنی و انسان‌گرایی.....	۱۳۱
۸. جامعه‌ی مدنی و شکاف‌های فرهنگی.....	۱۳۲
مبحث ۱۳ دموکراسی.....	۱۳۵
۱. مفهوم دموکراسی.....	۱۳۵
۲. شاخص‌های دموکراسی.....	۱۴۱

- ۱-۲. حق و آزادی مشارکت همگانی..... ۱۴۱
- ۲-۲. کثرت‌گرایی..... ۱۴۲
- ۳-۲. حاکمیت اکثریت و حقوق اقلیت..... ۱۴۳
- ۴-۲. گردش قدرت..... ۱۴۵
- ۵-۲. تفکیک قوا و نظارت قوا بر یکدیگر..... ۱۴۷
- ۶-۲. حکمرانی مطلوب..... ۱۴۸
- مبحث ۱۴ حکومت قانون و قانون‌گرایی..... ۱۵۱
- مبحث ۱۵ انتخابات..... ۱۵۵
۱. انتخابات آزاد و منصفانه..... ۱۵۵
۲. حقوق رأی‌دهی و انتخاباتی..... ۱۵۶
۳. حقوق و تکالیف نامزدی، حزبی و مبارزاتی..... ۱۵۶
۴. حقوق و تکالیف کشورها (دولت‌ها)..... ۱۵۸
- مبحث ۱۶ نافرمانی مدنی..... ۱۶۱
۱. مفهوم نافرمانی مدنی..... ۱۶۱
۲. ضابطه‌های نافرمانی مدنی..... ۱۶۷
- ۱-۲. خشونت و نافرمانی مدنی..... ۱۶۷
- ۲-۲. علنی و شفاف بودن نافرمانی مدنی..... ۱۶۸
- ۳-۲. نافرمانی مدنی و براندازی..... ۱۶۹
- مبحث ۱۷ توسعه..... ۱۷۳
۱. حق توسعه..... ۱۷۳
۲. مفهوم توسعه..... ۱۷۴

۳. سه ارزش اصلی توسعه ۱۷۶
- ۳-۱. معاش زندگی: قدرت تأمین نیازهای اساسی ۱۷۷
- ۳-۲. اعتماد به نفس (عزت نفس) ۱۷۸
- ۳-۳. آزادی از قید بردگی: قدرت انتخاب ۱۷۸
۴. هدف‌های توسعه ۱۷۹
۵. شاخص‌های توسعه ۱۸۰
۶. اصول هفت‌گانه توسعه ۱۸۰
۷. خصوصیات مشترک کشورهای کمتر توسعه‌یافته ۱۸۱
۸. رهیافت‌های نوین در توسعه: توسعه به مثابه‌ی آزادی ۱۸۲
۹. جامعه‌ی مدنی و توسعه ۱۸۴
- مبحث ۱۸ محیط زیست ۱۸۷
۱. حق بر محیط زیست سالم ۱۸۷
۲. راهبردهای زیست محیطی ۱۹۲
- ۲-۱. راهبرد «حفاظت جهان» ۱۹۲
- ۲-۲. راهبرد «مراقبت از زمین، یک راهبرد برای زندگی مستمر» ۱۹۳
- ۲-۳. دستور کار ۲۱ ۱۹۴
۳. آلاینده‌های شیمیایی و لایه‌ی اوزون ۱۹۵
- مبحث ۱۹ میراث مشترک بشریت ۱۹۷
۱. حق بر میراث مشترک بشریت ۱۹۷
۲. تعریف میراث فرهنگی ۱۹۸
۳. تعریف میراث طبیعی ۱۹۸

مبحث ۲۰	صلح.....	۲۰۱
مبحث ۲۱	حقوق کار.....	۲۰۳
مبحث ۲۲	سازمان بین‌المللی کار.....	۲۱۱
مبحث ۲۳	حقوق تأمین اجتماعی.....	۲۱۹
مبحث ۲۴	توسعه‌ی انسانی.....	۲۲۵
۱.	رهیافت‌های نظری.....	۲۲۶
۲.	ابعاد جهانی.....	۲۲۸
۳.	مشارکت مردم.....	۲۲۸
۴.	امنیت انسانی.....	۲۲۹
۵.	الگوسازی.....	۲۳۰
۶.	رشد اقتصادی.....	۲۳۰
۷.	ریشه‌کنی فقر.....	۲۳۱
۸.	مصرف کالاها و خدمات.....	۲۳۲
۹.	جهانی شدن.....	۲۳۳
۱۰.	کاهش بی‌ثباتی مالی.....	۲۳۳
۱۱.	حقوق بشر و توسعه‌ی انسانی.....	۲۳۴
مبحث ۲۵	دولت رفاه و اقتصاد کینزی.....	۲۳۷
مبحث ۲۶	حقوق بشر و سوسیالیسم.....	۲۴۵

مبحث ۲۷	حقوق بشر و نئولیبرالیسم.....	۲۵۷
۱.	تفکر رابرت نوزیک.....	۲۵۹
۲.	تفکر فون هایک.....	۲۶۴
۳.	اقتصاددانان نئوکلاسیک (نظریه رقابت کامل).....	۲۶۶
۴.	تفسیر ناصحیح از جان لاک.....	۲۷۲
۵.	نتیجه گیری.....	۲۷۳
مبحث ۲۸	حقوق بشر و اسلام.....	۲۷۷
مبحث ۲۹	نگرش سیستمی به حقوق بشر.....	۲۸۱
مبحث ۳۰	نتیجه: نظریه‌ی اقتصاد سیاسی حقوق بشر.....	۲۸۵
۱.	مدخل.....	۲۸۵
۲.	مبانی دانش سیاسی.....	۲۸۵
۳.	مبانی دانش اقتصادی.....	۲۸۶
۴.	مبانی اقتصاد سیاسی حقوق بشر.....	۲۸۸
۵.	مدل اقتصاد سیاسی حقوق بشر.....	۲۹۰
۶.	آلترناتیو سرمایه‌داری و مارکسیسم.....	۲۹۳
۷.	پویایی مدل اقتصاد سیاسی حقوق بشر.....	۲۹۷
نتیجه‌گیری پژوهش	۲۹۹
۱.	نتیجه‌ی پژوهش.....	۲۹۹
۲.	پیشنهادها.....	۲۹۹

ضمائم.....	۳۰۱
اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر	۳۰۳
میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی	۳۱۳
میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	۳۴۳
اعلامیه‌ی هزاره‌ی ملل متحد	۳۶۱
نمایه	۳۷۹
فهرست منابع	۳۸۳

پیشگفتار

در این پژوهش تلاش می‌کنیم تا گفتمان حقوق بشر را با دیدگاه سیستمی و میان رشته‌ای، از جنبه‌های مختلف حقوقی، فلسفی، مبانی فکری و اندیشگی، اجتماعی، روان‌شناسانه، سیاسی، اقتصادی و به‌ویژه با بهره‌گیری از متد تحلیل اقتصاد سیاسی با زبانی روان و با اجتناب از درگیر شدن در بحث‌های اختلافی و تکنیکی و زبان خاص و فنی حقوق بین‌الملل - که بیشتر بر مسائل شکلی تأکید می‌نماید - تحلیل نموده، تا با تبیین سیستمی گفتمان حقوق بشر به مختصات و ویژگی‌های نظریه‌ی اقتصاد سیاسی حقوق بشر پرداخته و به عنوان نتیجه‌گیری باب نظریه‌پردازی درباره‌ی سیستم اقتصاد سیاسی هنجاری و آرمانی از منظر حقوق بشر را تحت عنوان «نظریه‌ی اقتصاد سیاسی حقوق بشر» باز نماییم تا مخاطب محترم با جان‌مایه‌ی اندیشه‌ی حقوق بشر آشنا گردیده و پس از پایان مطالب کتاب، به یک درک سیستمی و پایه‌ای و در عین حال تحلیلی و علمی، از مفهوم «حقوق بشر» دست پیدا کند.

چیدمان مطالب، طوری تنظیم گردیده است که هم سرفصلی از مباحث

حقوق بشری (مستقیم یا غیرمستقیم ولی مؤثر) نادیده انگاشته نشود و هم آنکه متناسب با اهمیت و وزن مباحث، هماهنگی مطالب و سطح تحلیلی - پژوهشی آن حفظ گردد.

لازم است مراتب سپاس خود را نسبت به مدیریت فرهیخته و کارکنان زحمتکش مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهردانش، جناب آقای دکتر وحید اشتیاق و جناب آقای دکتر سیدقاسم زمانی و به طور خاص زحمات جناب آقای احمد قاسمی اعلام دارم که امکان نشر این متن پژوهشی را که قابلیت استفاده‌ی اجتماعی و میان رشته‌ای را نسبت به حقوق بشر برای همه‌ی شهروندان ممکن می‌سازد، فراهم نمودند.

فرشید هکی

farshidhakki@yahoo.com